

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет фізичної культури
Кафедра теорії і методики фізичного виховання

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми: «ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ В УЧНІВ
СТАРШИХ КЛАСІВ»

Виконала: студентка 2 курсу, групи FK1-M20
спеціальності 014 Середня освіта (Фізична
культура)

Слива Олена Михайлівна

Керівник: Ліщук В.В., доцент

Рецензент: Боднар А.О., кандидат
педагогічних наук, старший викладач

Кам'янець-Подільський –2021 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ДОЛУЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	8
1.1. Здоровий спосіб життя та основні його компоненти.....	8
1.2. Сучасні проблеми формування знань про здоровий спосіб життя у дітей шкільного віку.....	23
1.3. Фізична культура як важливий чинник формування здорового способу життя школярів.....	26
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	32
2.1. Характеристика методів дослідження.....	32
2.2. Організація дослідження.....	33
РОЗДІЛ 3. СТАН СФОРМОВАНOSTІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ.....	35
3.1. Особливості способу життя підлітків у сучасному суспільстві.....	35
3.2. Результати дослідження та їх обговорення.....	76
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЗСЖ – здоровий спосіб життя;

МОЗ – міністерство охорони здоров'я;

ЖЄЛ – життєва ємність легень;

ЧСС – частота серцевих скорочень;

АТ – артеріальний тиск;

МТ – маса тіла;

ДТ – довжина тіла;

ДК – динамометрія кисті;

ОРРА – оптимальний режим рухової активності.

ВСТУП

Проблема формування здорового способу життя підрастаючого покоління України належить до найактуальніших проблем, вирішення якої обумовлює майбутнє держави та подальше існування здорової нації. Сьогодні сферою формування здорового способу життя дітей та підлітків є система освіти. Згідно державної програми «Освіта» (Україна XXI століття) та «Національної доктрини освіти України у XXI столітті» стратегічним завданням освіти є виховання освіченої, творчої особистості, всебічний розвиток людини, становлення її духовного, психічного та фізичного здоров'я. Тому обов'язковим компонентом національної системи освіти мають бути знання про формування, збереження та зміцнення здоров'я.

Зазначена проблема набуває ще більшого значення для сучасної школи, про що свідчать документи Міністерства освіти і науки України. Низкою загальноосвітніх шкіл, закладів інтернатного типу, позашкільних закладів України набуто цінний досвід освітньо-реабілітаційної та корекційно-розвивальної роботи, спрямованої на збереження, відновлення та зміцнення здоров'я вихованців. Досліджуваній проблемі було присвячено наукові праці та посібники за такими напрямками: формування здорового способу життя школярів у навчально-виховному процесі (В. Білик, А. Герасимчук, С. Ігнатенко, С. Лапаєнко, В. Лисяк, О. Маркова, К. Палієнко, В. Солнцева, С. Страшко та ін.); у позакласній діяльності (О. Гауряк, А. Гужаловський, О. Жабокрицька, Т. Лясота, В. Рева та ін.); у позашкільній діяльності (Б. Брилін, В. Кузьменко, Т. Лясота, І. Шеремет та ін.); у сім'ї (Т. Баєва, С. Свириденко, М. Шарапа та ін.). Разом з тим поза увагою дослідників залишились питання формування здорового способу життя старшокласників з позицій поєднання організації.

Свідченням зазначеного є такі державні документи: Конституція України, Основи Законодавства України про охорону здоров'я, Закон «Про

забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення» [30, 42, 54].

Як зазначається у статті 3 Конституції України [42] «... людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визначаються в Україні найвищою цінністю».

У статті 32 «Сприяння здоровому способу життя населення» основ законодавства України про охорону здоров'я зазначається: «Держава сприяє утвердженню здорового способу життя населення шляхом розповсюдження наукових знань з питань охорони здоров'я, організації медичного, екологічного і фізичного виховання, здійснення заходів, спрямованих на підвищення гігієнічної культури населення [54].

Відомо, що найбільша кількість хвороб виникає внаслідок нездорового індивідуального способу життя людей, а тому гостро постає необхідність усвідомлення молоддю цінності здоров'я, розуміння визначальної ролі здорового способу життя для його збереження та зміцнення.

Указом президента України затверджено національну програму «Діти України», основним завданням якої є «створення оптимальних умов для фізичного, психічного, і духовного розвитку дітей, формування гармонійно розвиненої особистості, виховання громадянина, здатного до повноцінної життєдіяльності у всіх сферах виробництва, науки, освіти і культури» [31].

Існує Указ Президента України «Про заходи щодо розвитку духовності, захисту моралі та формування здорового способу життя громадян», зазначає, що «діяльність органів виконавчої влади, громадських та релігійних організацій, навчальних, культурно-просвітницьких закладів ...повинно бути зосереджено на впровадженні у суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової, духовно багатой особистості» [57].

Особливої уваги потребує підлітковий вік, оскільки саме в цьому віці відбувається не лише фізичне дозрівання, але й інтенсивне формування

особистості, зростання інтелектуальних, моральних сил, становлення характеру.

Також важливим моментом розвитку особистості підлітка є формування його самосвідомості, самооцінки, самовиховання.

Підлітковий вік відзначається негативними явищами, а саме використання учнями наркотичних речовин що стало однією з серйозних проблем, та предметом занепокоєння не тільки медичних працівників, соціологів, психологів, педагогів але й суспільства в цілому. Так за даними дослідників хворі що перебували на лікуванні та обстеженні лише в 5-7% випадків, у перше вживали наркотики після 30 років. Здебільш у період 14-24 років (81,4%), а 17 % обстежених почали вживати ці речовини до 14 років.

Не дивлячись на активну увагу з боку держави та педагогічної громадськості на проблему формування здорового способу життя школярів спостерігається негативна тенденція щодо погіршення стану здоров'я учнівської молоді. Однією з головних причин цьому є відсутність співпраці педагогічного колективу та батьків, необізнаність батьків з даної проблеми, відсутність свідомого ставлення до свого здоров'я як школярів, так і їх батьків, неосвіченість вчителів щодо правильних форм та методів формування, зміцнення та укріплення здоров'я учнів. Тому проблема формування здорового способу життя дітей шкільного віку залишається актуальною та своєчасною.

Мета дослідження – вивчити стан сформованості ціннісних орієнтацій учнів старших класів на здоровий спосіб життя.

Об'єкт дослідження – ціннісна орієнтація учнів старших класів на здоровий спосіб життя.

Предмет дослідження – стан сформованості ціннісних орієнтацій учнів старших класів на здоровий спосіб життя.

Завдання дослідження:

1. Вивчити педагогічні основи долучення школярів до здорового способу життя;

2. Відібрати методи, спрямовані на вивчення стану сформованості ціннісних орієнтацій учнів старших класів на здоровий спосіб життя;

3. Визначити сформованість ціннісних орієнтацій учнів старших класів на здоровий спосіб життя.

Наукова новизна дослідження: виявлені теоретичні передумови подальшого дослідження проблеми здоров'язбереження учнів старших класів шляхом сформованості ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи (проекту) магістра обговорювалися на звітній науковій конференції студентів, магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Публікації. Результати дослідження за темою дипломної роботи (проекту) магістра висвітлені в одній науковій статті «Оцінка рівня здоров'я учнів у системі фізичного виховання» під час піжнародної наукової інтернет-конференції «Формування здорового способу життя студентської та учнівської молоді засобами освіти» 7-8 жовтня 2021 року.

Структура та обсяг дипломної роботи (проекту) магістра. Роботу викладено на 98 сторінках, з яких 84 основного тексту, що містить 1 таблицю та 11 малюнків. Дипломна робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, зі списку використаних літературних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

У роботі на основі теоретичного, медико-психологічного, соціально-педагогічного аналізу та анкетного опитування старшокласників виявлено розбіжності між належними і реальними ставленнями старшокласників до питань здорового способу життя, що дозволило констатувати необхідність формування в них відповідних ціннісних орієнтацій.

1. Встановлено різні підходи до визначення поняття «здоров'я» в медичній та психологічній науковій літературі. При цьому, в першому випадку провідне місце посідає розуміння здоров'я в аспекті відсутності хвороб, повного фізичного і психологічного комфорту, а основними засобами тут виступають заходи профілактичної медицини. Психологічна наукова думка розглядає формування ціннісних орієнтацій на ведення здорового способу життя в аспекті установки (мотиви, потреби) індивіда на усвідомлену, раціональну й ефективну організацію власного життя. Педагоги акцентують увагу на необхідності формувати в дитини знання, вміння і навички, пов'язані з веденням здорового способу життя, в тому числі засобами в ході занять фізичною культурою.

2. Встановлено, що одним з найбільш ефективних методів отримання інформації від учнів щодо сформованості в них навиків ведення здорового способу життя є анкетне опитування. При цьому, для отримання більш повних емпіричних даних необхідно залучити до цього процесу всі зацікавлені сторони, а саме: учнів, їхніх батьків та учителів фізичної культури.

3. Стан сформованості ціннісних орієнтацій сучасних старшокласників відзначається такими особливостями: 85,0% опитуваних вважає здоров'я головним надбанням; більшість інформації про нього (84,0%) отримує з біології та безпеки життєдіяльності людини; 61,5% основним у його належному стані вважає обраний спосіб життя, а 30,7% також іншими чинниками від яких воно залежить на половину; 81,5%

характеризує свій спосіб життя як здоровий, хоча 46,0% з усіх опитаних хоча б один раз вживали алкоголь, наркотики, курили тютюн. У той же час самооцінка старшокласників рівня знань про ведення здорового способу життя виявилась такою: 38,6% оцінюють на 3; 46,1% - на 4; 15,3% - на 5 балів.

Результати анкетного опитування свідчать про низьку спроможність старшокласників об'єктивно оцінити власний спосіб життя, самооцінка якого є завищеною при низькій практичній реалізації його вихідних основ і в першу чергу, пов'язаних з використанням засобів фізичної культури для покращення стану здоров'я. Також низьким інформаційним насиченням відзначається зміст уроків фізичної культури, оскільки не забезпечує ефективного обсягу й якості інформації про основи ведення старшокласниками здорового способу життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Ю. Психология среды: источники и направления развития. Вопросы психологии. 1995. №2. С. 130-137.
2. Авдієвська О.Г. Медико соціальні передумови позитивного впливу батьків на формування здоров'язберезувальної компетентності дітей шкільного віку. Проблеми сьогодення в педіатрії: матеріали III наук. практ. конф. молодих вчених з міжнар. участю, 29 березня 2018. Харків, 2018. С. 3.
3. Авдієвська О.Г. Фізична активність та особливості харчової поведінки, як профілактика коморбідних станів підлітків. Актуальні питання фізіології, патології та організації медичного забезпечення дітей шкільного віку та підлітків. Проблемні питання коморбідних станів: матер. наук. практ. конф. з міжн. участю, 16-17 листоп. 2017 р. Харків, 2017. С. 8
4. Акбашев Т. Всеобщая валеологическая грамотность: шаг первый. Нар. Образование. 1995. -№5 С. 107-112.
5. Актуальні питання захисту довкілля та здоров'я населення України. Випуск 5. Під ред. акад. НАМН України А.М. Сердюка. Київ, 2019. 212 с.
6. Амосов М.М. Роздуми про здоров'я. К.: Знання, 1990. 168 с.
7. Ананьева Н.А., Ямпольская Ю.А. Здоровье и развитие современных школьников. Школа здоровья. 1994. Т. 1. - №1. С. 13-18.
8. Антонюк, Л. В. Формування здоров'язберезувального середовища в навчальному закладі. Осн. здоров'я. 2014. №4. С. 6-9.
9. Антропова Н.В., Бородкина Г.В., Кузнецова Л.М. и др. Проблемы здоровья детей и их физического развития. Здравоохранение Российской Федерации. 1999. С. 17-21.
10. Ахмерова С.Г. Здоровый образ жизни и его формирование в процессе обучения. Профилактика заболеваний и укрепление здоровья. 2001. №2. С. 37-40.

11. Байер К., Шейнберг Л. Здоровый образ жизни. Пер. с англ. М.: Мир, 1997. 368 с.
12. Банчукова Т. Если хочешь быть здоров. ОБЖ.-2001.-№2-С.10-14.
13. Бар-Ор О., Роуланд Т. Здоровье детей и двигательная активность: от физиологических основ до практического применения. Київ : Олімп. літ. 2009. 528 с.
14. Безруких М.М., Макаева А.Г., Филипова Т.А. Игровая деятельность - основа формирования здорового образа жизни. Педагогическое обозрение 2002. №2 С.72-76.
15. Белов В.И., Михайлович Ф.Ф. Валеология: здоровье, молодость, красота, долголетие. М.: Изд-во «Недра Коммюникейшенс ЛТД», 1999. 664 с.
16. Бережна Л. Гра – як один із шляхів розвитку здоров'язберезувальної компетентності учнів. Основи здоров'я. 2012. №3. С. 8-13.
17. Бех І. Д. Виховання особистості. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ: Либідь, 2003. 342 с.
18. Бландинская О.М. Социально-психологические особенности мотивации сохранения и укрепления здоровья у старшеклассников: Дис. на сосик. уч. степени канд. пед. наук :13.00.02. Ярославль 2002. 220с.
19. Боднар В.П. Фізичне виховання школярів сьогодні – здоров'я української нації завтра. Шляхи оптимізації практичної результативності процесу фізичного виховання школярів. Хотин – Кам'янець-Подільський, 2000. С.10-13.
20. Боднар І. Р., Кіндзера А. Б. Дозвілля українських школярів і місце рухової активності у ньому. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2016. № 5. С. 11-19.
21. Боднар І. Р., Стефанишин М. В., Петришин Ю. В. Оцінювання рівня фізичної підготовленості учнів старших класів з урахуванням показників фізичного розвитку // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2016. № 6. С.

22. Боровик Н. М. Формування здорової особистості в традиціях українського народу, моєї сім'ї. Осн. здоров'я і фіз. культура. 2005. №5. С. 23-24.
23. Ведмедюк А. Д. Особливості впливу фізкультурно-оздоровчої діяльності на психічне здоров'я молоді. Освіта і здоров'я : формування здоров'я дітей, підлітків та молоді у закладах освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. Суми, 2010. 428 с.
24. Вишне夫斯基 В.А. К проблеме формирования здоровых привычек. Материалы Второй межрегиональной научно-практической конференции «Здоровье ребенка и пути его формирования и защиты». Липецк, 2000. С. 28-30.
25. Вишне夫斯基 В.А., Шубникова Н.М., Шматова В.Я. и др. Валеологическая экспертиза школьного расписания: Сборник научных трудов СурГУ. Вып. 8. Здоровье, физическое воспитание и культура. Сургут: Изд-во СурГУ, 2001. С. 28-33.
26. Впровадження оздоровчих технологій у процес занять з фізичного виховання учнівської та студентської молоді. О. В. Фоменко та ін. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. : 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ, 2018. Вип. 64. С. 200-203.
27. Гаркуша С. В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання. Педагогика, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 10. С. 7-11.
28. Гільова І. С. Організаційно методичні прийоми збереження 201 здоров'я учнів і пропаганда здорового способу життя. Осн. здоров'я та фіз. культура. 2006. №1. С. 18-20.
29. Гозак С. В. Вплив чинників навчального процесу на показники здоров'я школярів. Довкілля та здоров'я. 2012. №3. С. 17-20.
30. Гозак С.В. Удосконалення гігієнічних принципів формування здоров'язберігаючих технологій організації навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук.

ступеня докт. мед. наук: спец. 14.02.01 «Гігієна та професійна патологія».
Київ, 2014. 40 с.

31. Гончаренко М. С., Камнева Т. П., Корженко І. О. Розробка методів формування здорового способу життя у педагогічному процесі. Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Сер. : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2015. Вип. 129(3). С. 88-90.
32. Горобець І. А. Використання здоров'язберезувальних технологій у системі освіти. «Педагогіка й сучасні аспекти фізичного виховання»: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (18-19 квітня 2018 року, м. Краматорськ). Краматорськ, ДДМА, 2018. С. 183-189.
33. Горобець І. А. Проблема формування здорового способу життя школярів засобами фізичного виховання: Науковий пошук молодих: збірник статей аспірантів 15 та магістрантів. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2017. Вип. 2. С. 58-63.
34. Горобець І. А. Теоретичні підходи науковців до визначення поняття «здоров'я». Педагогічний альманах: збірник наукових праць. Редкол. В. В. Кузьменко (голова) та ін. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти». 2018. Вип. 34 С. 29-35.
35. Гребняк М. П. Екологія та здоров'я дитячого населення: фактори ризику, епідеміологія. Дніпропетровськ : Пороги, 2010. 95 с.
36. Давидова Т. М. Формування культури здорового способу життя школярів як одна з ключових проблем сучасного загальноосвітнього навчального закладу. Педагогіка, психологія и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. 2015. № 10. С. 18-23.
37. Даниленко Г.Н., Беседина А.А., Привалова Н.Н. Метод определения сформированности у подростков представления о способах укрепления собственного здоровья: Информационное письмо, Киев, 1995.
38. Дейкун М. П. Здоровий спосіб життя : навч. посіб. Київ : СПД Чалчинська Н. В., 2015. 212 с.

39. Дяченко Ю. Л. Порівняльний аналіз методик оцінки фізичного розвитку дітей та підлітків. Вісник проблем біології і медицини. 2011. Т. 1 (2). С. 262-264.
40. Єфименко М. Руховий режим учня запорука його успіху. Учитель поч. шк. 2015. №11. С. 8-13.
41. Жирнов, В.Д. Здоровье как антропологическая проблема. Человек. 2002. №6. С.32-41.
42. Житницький А. А. Современные проблемы формирования здорового образа жизни молодежи. Вісн. Харків. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна Сер. : Валеологія: сучасність та майбутнє. 2016. Вип. 21. С. 86-92
43. Залесский М.Л., Ермаков А.Н. Исследовательская деятельность учащихся на уроках физики. Педагогическое обозрение. 2002. №3. С.68-72.
44. Ивчатова Т. В. Двигательная активность и здоровье человека. Київ : Наук. світ, 2011. 285 с.
45. Кабаева В.М. Формирование осознанного отношения к собственному здоровью у подростков: Дис. на сосик. уч. степени канд. психол. наук: М., 2002. 280 с.
46. Кадялис К.К., Зоузиеня И.Ю. Влияние знаний о физической культуре и здоровом образе жизни на отношение школьников к физической активности. Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. 1999, №3. С. 11-15.
47. Кіденко В.П. застосування теоретичних знань на уроках фізичної культури в основній школі. Шляхи оптимізації практичної результативності процесу фізичного виховання школярів. Хотин – Кам'янець-Подільський, 2000. С. 112-114.
48. Коваленко Н. Збереження здоров'я дітей. Сучасна шк. України. 2015. №11. С. 8-13.
49. Ковальова О. Оздоровлювальні технології. Завуч. 2014. №2. С. 2-11.

50. Кондратюк С. М. Сучасні проблеми формування здорового способу життя сучасних школярів. Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. С. 180-188.
51. Литовченко Г. О. Основи здорового способу життя : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів фізичного виховання і спорту. Чернігів : Чернігів. держ. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка, 2006. 220 с.
52. Мешко Г. М. Формування здоров'язбережувального освітнього середовища як аспект діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу. Зб. наук. праць. Серія «Педагогіка. Соціальна робота» ; гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород, 2017. Випуск 1(40). С. 157-161.
53. Мойсеєнко Р. О., Соколовська Я. І., Кульчицька Т. К. Аналіз та тенденції захворюваності дитячого населення України // Современная педиатрия. 2010. № 3 (31). С. 13-17.
54. Нестеренко Е.И., Полунина Н.В., Хесус Эстуардо Васкес Абанто. Формирование здорового образа жизни – важная компонента интерактивного лечения. Профилактика заболеваний и укрепления здоровья. 2000. № 5. С. 18-22.
55. Носко М. О., Гаркуша С. В., Воеділова О. М. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : монографія. Київ : СПД Чалчинська Н. В., 2014. 300 с.
56. Носко М. О., Грищенко С. В., Носко Ю. М. Формування здорового способу життя : навч. посіб. Київ : МП Леся, 2013. 160 с.
57. Пенькова О. Роль сімейних ціннісних орієнтацій у становленні громадянина. Психолог. Шкільний світ. 2006. № 37. С. 22-24.
58. Перкова Г. Здорове покоління з навичками здорового способу життя. Початкова школа. 2015. №12. С. 55-56.
59. Полулях А. В. Формування здорового способу життя підлітків засобами фізичного виховання: автореф. дис. ...канд. пед. наук: (13.00.07). Херсон: ХДУ, 2007. 22 с.

60. Полька Н. С., Платонова А. Г. До питання оцінки фізичного розвитку школярів за стандартами ВООЗ. Довкілля та здоров'я. 2012. № 1. С. 48-52.
61. Попова А.И. Здоровьесберегающая среда в школе. Образование. 2002. №4. С.80-84.
62. Саїнчук М. Здоров'я у дискурсі ціннісних орієнтацій учнівської молоді (до проблеми підвищення культурологічної цінності фізичної культури в освітньому просторі. Фізична активність, здоров'я і спорт. 2014. №4 (18). С. 10-17.
63. Селуянов В.Н. Технология оздоровительной физической культуры. М.: СпортАкадемПресс, 2001. 172 с.
64. Тубчинова В. С. Проблема формирования здорового образа жизни подростки : дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Улан-Удэ, 2005. 167 с.
65. Федько О. Здоровий спосіб життя як цінність: проблеми формування. Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж., 2009. Вип. 43. С. 369-379.
66. Физическое здоровье обучающихся и пути его совершенствования. Информационно-методический сборник №3. М.: Школьная книга, 2002. 142 .
67. Філіппова Н. О., Гезей О. М. Формування здоров'язберігаючої компетентності шляхом створення комфортних психолого педагогічних умов усіх учасників навчально виховного процесу. Гігієнічні та соціально-психологічні аспекти моніторингу здоров'я школярів: матер. наук.практ. конф. Харків, 2006. С. 230-233.
68. Шаповал А. П. Особливості шляхів і методів формування здорового способу життя. Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2009. № 3(27). Ч.1. С. 64-68.
69. Шкурапет Н. И. Роль общеобразовательной школы в системе формирования здорового образа жизни подростков как компонента человеческого капитала украинского общества XXI века. Проблемы развития людського капіталу у сучасному соціальному полі

України: організаційний аспект : монографія. Под. ред. Е. Г. Михайлевої.
Харьков : Изд-во НУА, 2016. С. 300-313.

70. Яценко Л. Здоров'я дітей – багатство нації. Поч. освіта. 2013. №25. 26-27(лип.). С. 39-58